

Transcripció de la intervenció de Mònica Nadal a la taula rodona "Impacte dels reptes en la formació de persones adultes"

Mònica Nadal
Fundació Jaume Bofill

He d'agrair que ens hagueu convidat a participar, no tant a mi, Mònica Nadal, com a la Fundació Jaume Bofill per la seva llarga trajectòria en l'estudi i reflexió sobre temes d'educació i immigració.

D'entrada vull dir que jo no soc educadora ni pedagoga, sóc sociòloga, i el que us puc explicar mínimament és com està el panorama avui de la immigració a Catalunya; penso que té interès presentar que és això de les migracions, quin tipus de població immigrada tenim a Catalunya, i després a partir d'aquí treure'n lliçons per treballar millor en els vostres llocs de treball, en aquest cas amb persones adultes immigrades.

Per tant, la primera part de la meva exposició serà explicar-vos una mica el tema de la immigració, potser molts de vosaltres ja en sabeu, ja hi heu pensat, ja hi heu treballat, però en qualsevol cas voldria fer-vos en la foto. En segon lloc, fer algunes reflexions pel que fa a l'educació d'adults, basant-me força en un treball, que voldria també presentar-vos, que és aquesta publicació de la Fundació, dins de la col·lecció "Finestra oberta", feta per l'Alfons Formàriz, Miquel Casanovas i Clara Balaguer i que es diu "Educació de persones adultes per la convivència i la cooperació en una societat multicultural"; és una publicació de l'any, em sembla que és del 2002 o del 2003, que ara mateix, em sembla que en format paper està exhaurida, però que a la pàgina web de la Fundació Jaume Bofill la podeu descarregar, juntament amb d'altres publicacions fetes des de la Fundació Jaume Bofill. Jo trobo que és molt interessant, recull reflexions i fa propostes, que penso tenen molt d'interès.

D'altra banda també, dir-vos que demà hi ha una comunicació feta per la Clara Balaguer en la que parlarà específicament sobre la dimensió d'acollida dels centres, i sobre aspectes més concrets i més quotidians de treballar l'acollida a persones immigrades en els centres de formació d'adults, però això serà demà.

Ara us explico una mica, què és el que nosaltres hem anat recollint a la Fundació Jaume Bofill pel que fa als temes d'immigració. Potser dic coses que per molts són molt obvies, però que a vegades cal repetir-les. Una i molt important és que els fenòmens migratoris són consubstancials a la formació de les societats, és un fenomen diguem-ne més vell que la història, més vell que el anar a peu; les societats s'han format a partir de successives onades migratòries, i més enllà dels naixements i de les morts que es produeixen cada any en les societats, l'arribada i la marxa de persones a aquestes societats en constitueixen l'estructura social, és un element clau de canvi social. Aquest és un tema que és bastant important recordar, perquè a vegades en enfrontem als temes, al fenomen de la immigració o a les migracions com si fossin l'última novetat. De totes maneres si que és veritat que les migracions o el fenomen migratori tal i com el vivim avui aquí a Catalunya, té algunes especificitats que val la pena també tenir presents.

Entre aquestes especificitats, cal destacar que els fenòmens migratoris avui tenen a veure amb el procés de globalització de maneres molt diverses. Una, el creixement accelerat de les desigualtats nord-sud; segona, una presència arreu del planeta dels mitjans de comunicació, sigui internet, sigui la televisió per cable, sigui les noves tecnologies de la informació, o també els avions, etc. que fan que la mobilitat entre llocs diferents del món sigui molt més fàcil, i que per tant les possibilitats, primer

d'adquirir referents de què és el que passa en altres llocs del món i de com es viu en altres llocs del món sigui molt més grans, i després que la possibilitat de traslladar-se i desplaçar-se també sigui molt més fàcil, per tant això ho hem de tenir present.

Les migracions actuals tenen una base econòmica, però aquesta base econòmica no vol dir necessàriament pobresa, i aquest també és un altre dels temes en que cal fer èmfasi i és que a vegades els mitjans de comunicació transmeten una imatge del que són les migracions, de les persones immigrades que arriben com la misèria del món que arriba i ens envaeix, etc., cosa que no és certa per moltes raons. No hi ha una correlació exacta entre el nivell de pobresa d'un país, i el flux de persones que emet, aquest és un primer element, més aviat, i al cas per exemple de l'Argentina ho prova, no és tant la pobresa del país, com el processos d'empobriment o la por a l'empobriment el que fa que moltes persones abandonin els seus països, aquests és un primer element. El segon, és que també, i això es constata quan es fan estudis en la població immigrada aquí a Catalunya i arreu, les persones que emigren són les persones que estan en disposició de fer-ho, és a dir aquelles persones moltes vegades de la petita classe mitjana dels seus països, persones que tenen la capacitat econòmica o de recursos socials, de xarxa, etc., per poder-ho fer.

Per tant les persones que arriben aquí, moltes vegades són aquelles que ja tenien una petita propietat o que ja treballen en els seus països d'origen, però que consideraven que estaven en un carreró sense sortida, i que per tant volien ampliar els seus horitzons o el de les seves famílies, o persones que són capaces, per exemple si pensem en una part de les dones llatinoamericanes que emigren doncs són dones que tenen a casa seva un pare, una mare, o unes germanes, uns recursos socials que permeten que algú es faci càrrec dels seus fills i filles per poder emigrar, o en el cas per exemple de les comunitats del Senegal o Gàmbia, moltes vegades és la mateixa comunitat la que fa una inversió enviant a un membre de la comunitat a Europa, a Catalunya o on sigui per llaurar-se una mica un futur, o la comunitat pakistanesa, o asiàtica que moltes vegades també, són petits propietaris en els seus països d'origen que emigren per intentar consolidar la seva posició econòmica en el país d'acollida.

D'altra banda també és veritat que molta de la gent que emigra és gent amb molts problemes de subsistència, però és important recordar que no és això "de la misèria del món que ens ha d'envair", aquesta és una imatge bastant distorsionada del que són els fenòmens migratoris avui. De fet el cens del 2001 mostrava que el nivell d'estudis de la població estrangera immigrada a Catalunya era lleugerament superior a la de la població autòctona; és veritat que havia un nivell d'analfabetisme una mica superior, però també hi havia una taxa de estudis secundaris i estudis superiors, superior o més important de la que es donava en la població catalana, en la mitjana de població catalana.

En qualsevol cas això és important. Més enllà dels factors d'expulsió -- en sociologia parlem de factors d'expulsió i d'atracció--, és a dir la gent marxa dels seus països perquè troba que no pot prosperar o perquè pensa en la seva descendència i voldria deixar-los un futur millor o marxa perquè realment no pot tirar endavant, hi ha altres elements que són els factors d'"atracció" i que són fonamentals. En cas de la societat catalana no podem oblidar que un factor d'atracció clau és que existeixi un mercat de treball que absorbeix la mà d'obra, i no només un mercat de treball que absorbeix la mà d'obra regular, sinó una economia irregular, una economia submergida molt important, que segons alguns informes internacionals està al voltant de un 25% de l'economia del país; hi ha economia submergida i economia regular, i per tant la població estrangera que arriba al nostre país sap que es pot acabar col·locant, trobant un lloc on inserir-se.

Això també respon a una dinàmica de la economia internacional, d'una necessitat de mà d'obra barata, flexible, que no reclama els seus drets, etc. Vull dir que no podem oblidar que a vegades volem acusar la part que arriba, o es posa molt èmfasi que fugen de la misèria, i no oblidem que aquí quan arriben troben una economia, o un mercat de treball que ja té espais creats per un determinat tipus de població. En aquest sentit, una de les coses que nosaltres dèiem l'any passat en presentar l'Anuari de la Immigració on es posava de manifest la quantitat enorme de persones en situació d'irregularitat administrativa, i a més persones que per la llei d'estrangeria no tenien o no tenen encara possibilitat de regular la seva situació, nosaltres ens preguntàvem, com pot ser que teòricament hi ha una llei d'estrangeria que vol endurir l'entrada irregular al nostre país i al mateix temps s'està deixant que arribi mà d'obra. En aquest cas es tractava bàsicament persones que provenien de països d'Amèrica llatina, que és el col·lectiu on es concentra el gruix de la població estrangera en situació d'irregularitat, doncs se'ls deixava entrar i es feia la vista grossa, perquè ja anaven inserint-se en sectors del mercat de treball necessitats d'aquesta mà d'obra, que era bàsicament servei domèstic i economia submergida; en qualsevol cas, es important tenir-ho present. I per últim només dir que un altre factor d'atracció important, és aquest que us comentava al principi, la creació d'un imaginari sobre el que és occident i sobre les oportunitats que proporciona, al qual és difícil escapar; i si pensem en el cas del Marroc que està a 14 km., teòricament nosaltres des d'aquí proporcionem "jauja", llavors és força lògic que la gent vulgui emigrar a buscar-se la vida, i intentar prosperar.

Pel que fa a les migracions avui, només assenyalar aquests elements. Quan parlem de població estrangera emigrada, no estem parlant d'un únic tipus de població, parlem de nacionalitats molt diverses, d'orígens, de situacions personals molt diverses, de relacions entre homes i dones molt diferents segons els col·lectius i per tant, això vol dir processos migratoris molt diferents i per tant també projectes d'estabilitat diferents i això també s'ha de tenir present; no tothom ve per quedar-se, hi ha gent que ve per treballar uns anys i tornar a marxar. Una altra cosa és que després algunes persones acabin quedant-se, però vull dir que hi ha projectes molt diversos, i per tant, ens trobem amb una població molt, molt heterogènia. I sobretot també que el procés migratori, no és un procés estàtic, és a dir la gent arriba i passa per fases i ha uns processos d'ajustament i de canvi de perspectives, canvi d'interessos; pot haver-hi persones que arriben en un moment determinat per treballar en el sector de la construcció perquè saben que hi ha possibilitats de guanyar diners i després tornar, però en canvi en aquest procés d'inserció, canvien les seves expectatives i decideix continuar els seus estudis que van deixar en el seu país d'origen o decideix canviar de sector o instal·lar-se pel seu compte, es a dir, que les necessitats d'aquesta població al llarg del seu procés d'assentament també són molt diverses, i això cal tenir-ho present.

Pel que fa a les persones immigrades i a les seves necessitats específiques, en tant que potencials alumnes o persones que demandin un servei de formació, hi ha algunes especificitats molt clares. Una és la situació d'inseguretat legal i d'eventualitat en la que es troben aquestes persones; inseguretat legal no només de les persones que no tenen papers, sinó també d'aquelles que en tenen, perquè l'enduriment progressiu de la llei d'estrangeria el que ha generat, per desgràcia, és una creixent inestabilitat i inseguretat d'aquelles persones que en un moment determinat estan en situació regular, és a dir, la possibilitat de quedar-te sense papers, de no poder-los renovar genera una gran inestabilitat personal i emocional, cosa que també condiciona els altres processos. De fet, hi ha un psiquiatra que treballa a Barcelona al cap de Drassanes, que parla del síndrome d'Ulises; és un síndrome controvertit des de el punt de vista mèdic, però ell ha detectat tota una sèrie de problemes de salut mental associats al fenomen migratori, a la inseguretat, al desarrelament, al patiment que genera aquesta situació, i que ja té una etiqueta i tot; això es a nivell anecdòtic, però

en qualsevol cas, si que és veritat que aquestes persones es mouen en una situació de molta inseguretat, al nucli de la seva existència en aquesta societat, la seva existència legítima, és a dir, allò que està autoritzat a fer es treballar i punt, i quan el món de treball es inestable, precari, això evidentment es tradueix en tota una manera d'estar en el món.

Un altre element clau, que diferencia la població estrangera immigrada adulta de l'altra població adulta que pugui accedir a serveis de formació, és la percepció d'aquesta diferència, i la percepció de la desigualtat en la que es troben en el seu entorn, i això també s'ha de tenir present. No és el mateix anar per el món com Manuel Fernández o Mònica Nadal, que anar pel món dient-se Mohamed, i que t'assenyalin o t'insultin, o t'agredeixin en alguns moments, o que vegis que els teus fills estan en una situació de desigualtat o discriminació, en un entorn diguem-ne hostil o amb prejudicis; això també dificulta, també marca una manera d'estar i d'accedir als recursos. I després també hi ha dificultats més específiques, no domini dels codis, moltes vegades culturals o lingüístics; això pot deure's a funcionar en un entorn d'estereotips i de clics, i els propis estereotips que la pròpia població emigrada també té sobre com funciona la població autòctona, etc. I després i ha tota una sèrie d'elements, que m'imagino que vosaltres com a formadors de persones adultes haureu trobat, de desconfiances, de mal entesos, de situacions que dificulten el desenvolupament d'una vida normal, d'una vida quotidiana normalitzada.

Només us donaré quatre dades, les dades calentes sortides del forn, demà presentem de fet l'Anuari de la immigració 2003, o sigui les dades de 31 de desembre de 2003; perquè us feu una idea de quina és la situació avui a Catalunya us donaré algunes dades sobre la població estrangera immigrada. Aquí és on divergeixen les dades oficials, les que dona el Ministeri de l'Interior i les dades que emergeixen de l'empadronament. Segons el Ministeri de l'Interior a Catalunya a Catalunya a 31 de desembre de 2003, és a dir, fa sis mesos hi havia 383.000 persones, 385mil per arrodonir. Segons els padrons n'hi ha casi 690.000; estem parlant d'una diferència de més de 300.000 persones, que és molt important realment, estem parlant de que un 40% aproximadament de les persones estrangeres empadronades es troben en una situació d'irregularitat administrativa, és a dir no tenen papers, o els han perdut, o el que sigui. Fins i tot si assumim la crítica que els padrons estan inflats, posem que no són 300.000 que són 285.000, estem parlant d'una xifra enorme perquè és una població desposseïda d'un mínim de drets i en qualsevol cas invisible en les comptabilitats del govern, quan sabem que estan fent una funció clara, que estan presents en les escoles, en el mercat de treball, en els nostres barris, etc. En aquests moments, el gruix de persones sense papers prové d'Amèrica central i del sud, no del Marroc, que és una mica la idea aquesta que ens presenten sempre de les pasteres i tal; per tant, el perfil canvia i també hi ha persones que provenen de l'Europa de l'est, i també hi ha molts europeus comunitaris que no tenen els seus paper en regla, el que passa que això representa relativament poc en el seu desenvolupament quotidià, però qualsevol cas cal tenir-ho present.

El col·lectiu més nombrós avui, és el col·lectiu de marroquins, que són segons els padrons unes 150.000 persones aproximadament, i després la segona comunitat més important, és la d'equatorians, que segons els padrons són més de 85.000; pensem que aquests darrers l'any 2.000 eren molt pocs, han crescut moltíssim en els últims anys. Tot ha anat acompanyat també de les mesures legislatives que afavoreixen o dificulten l'entrada de les persones, la seva regularització, etc. Pel que fa a l'edat d'aquesta població estrangera immigrada, tenim que la major part de la població estrangera que resideix a Catalunya avui es troba en les franges de joves i joves adults, és a dir persones en edat de treballar, clarament la immensa majoria. Tot i que hi ha, evidentment, i vosaltres ho veieu a les escoles, nens i nenes fills de famílies

immigrades, el gruix de totes maneres segueix sent, aquest, el de joves adults en edat de treballar. Que a més tenen una taxa d'activitat i una taxa d'ocupació molt superior a la de la població autòctona, perquè és gent que ve amb ganes de treballar, i per tant s'insereix en el marc de treball, regular o irregular, o sigui en economia emergida o submergida; i és una població, com us deia abans, amb un nivell d'estudis que no està malament, un altra cosa és que després s'ocupen en els sectors que requereixen menys qualificacions del mercat de treball, però el nivell d'estudis per exemple de la població llatinoamericana, de cubans per exemple, i de la població de l'Europa de l'est, és un nivell d'estudis molt important, vull dir que hi ha molts metges i metgesses que fan de cambrers; les raons són múltiples, la gent ve amb ganes de treballar i per tant treballa allà on hi ha un sector que li proporciona feina.

Esperem que amb el temps, aquestes persones puguin anar "prosperant"; ja hi ha alguns estudis que mostren que més o menys alguns col·lectius estan sortint d'aquesta situació de concentració en ocupacions dels sectors menys qualificats del mercat de treball. De totes maneres el que s'està notant és que majoritàriament la població estrangera es troba concentrada en sectors molt concrets i tancats del mercat de treball.

Tot això us ho explicava, i espero que us resulti d'interès, per entendre el context abans d'entrar en el tema de la formació de les persones estrangeres immigrades. Realment la formació dels adults immigrants és clau, i tal com assenyalava en un altre àmbit el company, realment l'absència de formació o d'acreditació, avui en dia és un dels eixos claus de generadors de noves desigualtats, i per tant és vital que la població estrangera immigrada que accedeix a la nostra societat trobi els canals de formació que necessita i que s'ajusta a les necessitats concretes. Aquí hi hauria dos temes diferents, un és la necessitat d'alfabetització, i l'altre és la necessitat de formació, que són dos temes diferents; no és el mateix, m'imagino jo, jo no sóc pedagoga, però m'imagino que és molt diferent formar persones que són alfabetes, es a dir, que saben llegir i escriure en un altra llengua, que persones que no saben llegir ni escriure en la seva llengua, per tant, són necessitats molt diferents.

En qualsevol cas, el que si em sembla important posar a sobre la taula, és quin és el paper, i suposo que demà la Clara Balaguer en parlarà més, quin és el paper que haurien de jugar els centres de formació d'adults, no només en la formació de les persones immigrades. El centre com espai de formació, com espai d'acollida i com un espai de participació, serien els tres grans pilars, m'imagino que d'entre altres.

Efectivament, si com a espai de formació és molt clar, s'ha de aconseguir que les persones d'origen immigrant accedeixin als centres de formació; cal forçosament, diguem-ne reformular, repensar, o revisar els materials de formació, això vol dir, incorporar nous temes que recullin la diversitat cultural present en els centres i presents en la societat, això vol dir treballar amb població autòctona i població immigrada, treballar col·lectivament tot el que és la destrucció dels estereotips, fomentar l'aparició d'un discurs crític front al discurs i la presència en els mitjans de comunicació i en la societat en general dels estereotips, d'actituds racistes. Una altra dimensió clau és que els centres poden efectivament esdevenir punts de referència per a la població estrangera immigrada; si es fa un bon treball d'acolliment, un treball d'acolliment no entès només com un treball de acolliment puntual, d'explicació, mira això es el centre i demà ja comences el curs a les vuit del vespre, sinó un treball permanent de seguiment de les persones, de com es van desenvolupant, es pot aconseguir que els centres es converteixin en uns espais de socialització, que el centre sigui un lloc de referència, on hi hagi persones de referència que en un moment determinat puguin orientar o dirigir a les persones a altres serveis, a altres recursos. Realment els centres poden esdevenir un pilar molt clar en els processos d'integració,

d'assentament de la població estrangera, i no només d'aprenentatge, que evidentment també ho ha de ser, i un aprenentatge que respongui a les necessitats que tenen concretament.

I per últim, com espai de participació és també molt important, més enllà de la queixa que a vegades se sent, que les persones immigrades no participen, no podem oblidar que les persones immigrades bàsicament, per dir-ho molt barroerament, no han vingut a participar, han vingut a treballar i el que necessiten es dotar-se de instruments que els permetin avançar. Més enllà d'això, la participació a de ser una participació que tingui sentit, i no sigui únicament anecdòtica o folklòrica, (allò de que si fem una festa de la diversitat preguntem que com ho hem de fer), no això sinó una participació real, que tingui un impacte sobre el programa, sobre la dinàmica, sobre els calendaris; és a dir una participació que tingui sentit. Al mateix temps, cal ser sensibles a altres formes de participació que poden tenir aquestes persones, alguns col·lectius. Participació nosaltres ho entenem d'una manera molt unidireccional, les persones s'associen per aconseguir fins concrets, amb uns objectius, i per això munten associacions, o entitats, etc. Però la participació no s'entén així a tot arreu, hi ha persones en altres societats participen en base a un sentiment de comunitat, un sentiment de que formen part d'una pinya, i que per això treballen conjuntament. Potser cal estar alerta a com és pot crear un cert sentit de comunitat, una comunitat temporal, la comunitat aula, diguem-ne, però que afavoreix el processos de participació o altres formes de participació que tinguin sentit per a les persones immigrades, una participació sobre temes rellevants, i no marginals.

Finalment, cal tenir present en tot moment, quina és la realitat de la població estrangera immigrada, la realitat que viuen, no la que nosaltres voldríem que visquessin, i que per tant, hi ha temes d'una immediates flagrant, com són el tema de papers, pagar el lloguer, trobar residència, o sigui tota una sèrie de condicionants que marquen la manera com les persones estrangeres s'insereixen en la societat i també en els centres. Per tant no cal impacientar-se. Al mateix temps, però, cal també afavorir que esdevinguin subjectes visibles, subjectes que són capaços d'organitzar-se i defensar els seus interessos, o donar lloc a la famosa paraula del "empowerment" donar instruments que atorguin poder, autonomia i capacitat de decisió a les persones estrangeres immigrades.

Em sembla que he exhaurit el meu temps abastament. Moltes gràcies per la vostra atenció.

Mònica Nadal i Anmella
Coordinadora de l'àrea d'immigració
Fundació Jaume Bofill